

Kapitel 1
Inledning
av Bo Carlsson

INNEHÅLL

1	Den svenska ekonominns problem vid 1980-talets början	12
2	Den historiska bakgrunden	13
3	Studiens syfte och upplägning	16
	Litteratur	20

Figur

1	Industriproduktion och industriproduktion per syssel- satt 1869-1980	14
---	---	----

1. Den svenska ekonomins problem vid 1980-talets början

1) Det svenska folkets förväntningar om den framtida konsumtionsutvecklingen har ännu inte anpassats till att förutsättningarna för ekonomisk tillväxt försämrats. Under perioden 1965-1974 ökade bruttonationalprodukten (BNP) med 3,0 % per år och den privata konsumtionen med 2,6 % per år. Men under det att ökningstakten i BNP sänktes till 0,8 % per år 1975-1980 sjönk den privata konsumtionens ökningstakt till 1,4 % per år.

2) Den offentliga sektorn har i ännu mindre utsträckning anpassats till försämrade tillväxtbetingelser för ekonomin som helhet. Under perioden 1965-1974 växte den med 5,1 % per år och 1975-1980 med 4,1 % per år. Resultatet har blivit mycket betydande underskott i den offentliga budgeten. Det uppgick år 1980 till 55 miljarder kr eller ca 11 % av BNP.

3) Mellan konsumtion och produktion har det således förelegat ett växande gap. Denna "överkonsumtion" har resulterat i stora underskott i Sveriges affärer med utlandet. År 1980 uppgick detta underskott till ca 22 miljarder kr, motsvarande ca 4 % av BNP och ca 14 % av den totala exporten. Till överkonsumtionen har vi lånat pengar i utlandet och ådragit oss en växande utlandsskuld.

Hur skall vi då komma till rätta med dessa problem? Redan ovanstående problembeskrivning antyder att den önskvärda lösningen inte ligger i en medveten strävan efter lägre tillväxt eller efter ökad självförsörjning genom isolering från utlandet. (Därmed inte

sagt att vi inte kan tvingas till sådana lösningar om vi misslyckas med andra.) Det står också klart att det i första hand krävs politiska beslut för att lösa de två första problemen. Produktionen måste öka, medan konsumtionen, framför allt den offentliga, måste hållas tillbaka. Den tredje obalansen, bytesbalansunderskottet, medför att produktionen måste öka och konkurrenskraften stärkas för den del av ekonomin som konkurrerar med utlandet, dvs i först hand industrin, men även en växande del av tjänsteproduktionen.

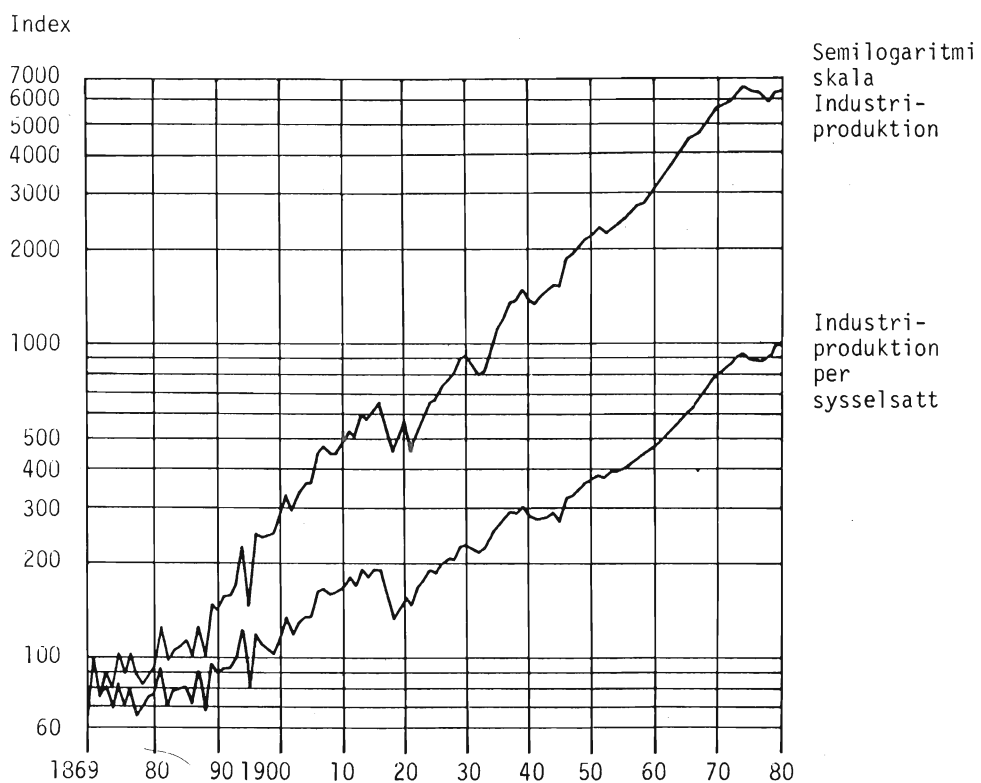
Av de tre obalanserna tas i denna studie endast den tredje upp. Huvudproblemet för denna studie, som är inriktad enbart på industrin, är alltså hur den svenska industrins konkurrenskraft skall kunna stärkas så att industrin med lönsamhet kan öka sin export och tränga undan import på hemmamarknaden och därmed bidra till att lösa problemet med bytesbalansen.

2. Den historiska bakgrunden

I likhet med många andra länder upplevde Sverige en industriell guldålder under de första decennierna efter andra världskriget. Sett i ett längre historiskt perspektiv framstår den industriella tillväxten i Sverige under perioden 1946-1975 som hög (även om tillväxttakten var ännu högre 1890-1913 och 1921-1939), men framför allt jämn. Se figur 1. Härav förleddes många, inte minst ekonomer, att tro dels att den Keynesianska (efterfrågeorienterade) ekonomiska politiken var så framgångsrik att konjunkturvariationerna inte längre ställde till med problem, dels att det fanns en inneboende växtkraft i ekonomin och att det väsentliga problemet låg i hur tillväxtens frukter skulle fördelas. Tillväxten förutsattes mer eller mindre komma av sig själv. Den politiska debatten kom att fokuseras på fördelningspolitiken och utbyggnaden av välfärden och den offentliga sektorn.

Figur 1 Industriproduktion och industriproduktion per sysselsatt
1869-1980

Index: 1870 = 100

Källor: 1869-1913: Johansson, Ö., The Gross Domestic Product of Sweden and Its Composition 1861-1955 (Stockholm Economic Studies, New Series VIII, Stockholm 1967). 1913-1980: SCB:s industriproduktionsindex.

Men omkring 1960-talets mitt inträffade en scenförändring som i grunden förändrade tillväxtvillkoren. Flera av de faktorer som verkat för snabb ekonomisk tillväxt från andra världskrigets slut började under loppet av 1960-talet ebba ut eller få motsatt verkan: USA:s teknologiska försprång hade inhämtats på många områden; återupprättandet av fri handel och fria kapitalrörelser, bl a genom bildandet av EFTA och EEC, hade redan genomförts och gav inte längre samma stimulans åt ekonomin; den snabbt växande marknaden för massproducerade hushållskapitalvaror (bilar, TV, vitvaror, m m) började stagnera; arbetskraftsreserven i jordbruket hade tömts genom överföring till annan sysselsättning (i Sverige reducerades antalet sysselsatta i jordbruket från 625 000 år 1950 till ca 330 000 1965, för att sedan minska ytterligare till ca 175 000 1975); den stabila internationella valutamarknaden med fasta växelkurser, baserad på Bretton Woods-överenskommelsen 1944, undergrävdes genom dollarns svaghet mot slutet av 1960-talet, vilket resulterade i övergång till flytande växelkurser och betydande osäkerhet på de internationella marknaderna. Tillväxten i västvärldens industriländer började avta men låg fortfarande på en hög nivå fram till den första oljekrisen 1973-74. Först därefter började de försämrade tillväxtbetingelserna att uppmärksammas.

Som visats i flera tidigare IUI-skrifter (bl a Carlsson m fl, 1979, och Eliasson m fl, 1979) kom Sverige att drabbas särskilt hårt av den internationella kris som inleddes i samband med oljeprishöjningarna 1973-74. Bland de huvudsakliga förklaringsfaktorerna till detta återfinns bl a det relativt starka oljeberoendet i Sverige, den internationella sjöfartskrisens återverkningar på de svenska rederierna och varven, den globala överkapaciteten i stålindustrin och dess återverkningar i Sverige samt gruvornas besvärliga konkurrenssituation gentemot billigare malmer utomlands. Även delar av skogsindustrin drabbades av krisen, främst i form av alltför snabba inhemska kostnadsstegringar och en starkt undervärderad dollar. Denna utveckling förstärkte den långsiktiga försvagning

av den svenska råvarubaserade industrin som pågått alltsedan början av 1950-talet och som förutsågs redan i den första svenska långtidsutredningen 1948. Problemen fördjupades av en misslyckad inhemsk ekonomisk politik som gick ut på efterfrågestimulans, medan de flesta länder i omvärlden stramade åt. Den våldsamma kostnadsexplosion som blev följden medförde en drastisk sänkning av den svenska industrins konkurrenskraft och resulterade i ett kraftigt underskott i vår bytesbalans med utlandet.

Det är i hög grad betecknande för den verklighetsuppfattning som var förhärskande hos våra politiker i slutet av 1970-talet att när flera av de svenska basindustrierna råkade i akut kris efter oljeprischocken 1973-74, blev den självklara reaktionen att ge subventioner. Situationen tolkades som ett tillfälligt avbrott i tillväxten. Till varje pris ville man undvika öppen arbetslöshet genom att ge lönesubventioner till de företag som annars tvingats friställa arbetskraft. Andra alternativ, som t ex att öka rörligheten av både arbetskraft och kapital via förändringar i exempelvis skattelagstiftningen och därmed överföra resurser till mera expansiva verksamheter, tycks aldrig ha övervägts.

3. Studiens syfte och uppläggning

Av den inledningsvis gjorda problembeskrivningen framgår att det övergripande problemet för den svenska ekonomin är att komma till rätta med de obalanser som finns. Syftet med denna studie är att belysa vilka möjligheter industrin har att bidra till lösandet av en av obalanserna, nämligen bytesbalansunderskottet. Även om det är teoretiskt möjligt att åstadkomma balans i utrikeshandeln genom isolering från omvärlden, vore en sådan lösning knappast praktiskt och politiskt genomförbar i Sverige med hänsyn till de

starka negativa effekter detta skulle få på levnadsstandarden. Vår levnadsstandard i dag är i stor utsträckning frukterna av vårt livliga deltagande i den internationella handeln. Vi har därför valt att undersöka förutsättningarna för en industriell expansion och ökad konkurrenskraft hos den konkurrensutsatta delen av den svenska ekonomin. Därvid tas de strukturella problemen i industrin upp till behandling, både de som uppstått genom ändrade yttre förutsättningar och de som skapats genom den inhemska politiken, framför allt via den statliga industristödspolitiken. Vidare diskuteras kapitalbildningen och vilka problem som hänger samman därmed, samt arbetsmarknadssituationen och industrins rekrytering. Den svenska kompetensen på ett par teknikområden som allmänt förväntas bli betydelsefulla under det kommande årtiondet behandlas också, nämligen nya industriella råmaterial samt elektronik. Särskilt intresse ägnas åt vilka styrkepunkter den svenska industrin har som kan bli av avgörande betydelse i den internationella konkurrensen.

Medan vi i den långtidsbedömning som IUI publicerade för två år sedan (Eliasson m fl, 1979) endast tog upp problemen i "krisbranscherna", vilka också studerats i institutets studie av industristödspolitiken (Carlsson, Bergholm, Lindberg, 1981), diskuterar vi i denna studie industrins framtidsutsikter på bredare front. Särskilt ingående har vi studerat de branscher som numera nästan alltid

tilldelas rollen som framtidsbranscher, nämligen verkstadsindustrin och den kemiska industrin. Vilka förutsättningar har de att motsvara de tillväxtförväntningar som ställs på dem? I anslutning till verkstadsstudien har även en studie av personbilsindustrin genomförts.

Studien är upplagd på följande sätt. I kapitel 2 sammanfattas och sammanvävs resultaten från de delstudier som presenteras i de nästföljande kapitlen och som är individuellt signerade.

Kapitel 3 behandlar kapitalbildningen i svensk industri under efterkrigstiden. Särskilt intresse ägnas åt den ökande roll som den s k immateriella kapitalbildningen (främst forskning och utveckling samt marknadsinvesteringar) spelar vid sidan av det s k materiella kapitalet (byggnader, maskiner etc).

Kapitel 4 tar upp några problem på arbetsmarknaden av betydelse för industrin. Därvid träder frågorna kring industrins svårigheter att rekrytera kvalificerad personal i förgrunden: attityder till industriarbete, utbildningens inriktning, löne- och arbetsmiljöfrågor etc.

I kapitel 5 belyses utvecklingen vad gäller nya material för industriellt bruk, på vilken sikt de kan tänkas slå igenom, vilken kompetens svenska företag har i materialtekniskt avseende samt på vilket sätt nya material kan väntas påverka den svenska industrin.

I kapitel 6 redovisas en studie av den kemiska industrin i Sverige i internationellt perspektiv med en analys av vilka faktorer som gjort att denna bransch länge haft en väsentligt högre tillväxttakt än de flesta andra industribranscher. En bedömning av framtidsutsikterna i olika delbranscher presenteras också.

I kapitel 7 redovisas resultaten av dels en statistisk belysning av verkstadsindustrins utveckling under 1970-talet vari statistiken grupperats efter användningsområde i stället för efter producerande bransch, dels en intervjuundersökning baserad på svenska verkstadsföretag. Syftet med intervjuerna har varit att belysa vilka faktorer som är avgörande för den svenska verkstadsindustrins internationella konkurrenskraft. Vidare redovisas resultaten av en undersökning av den ökande andelen inköp av insatsvaror (underleveranser) från utlandet i den svenska industrin.

I kapitel 8 diskuteras den svenska personbilsindustrins läge inför 1980-talet med hänsyn till de svårigheter som branschen globalt har att kämpa med. Hur ser problemet ut, och vilka möjligheter har de svenska tillverkarna att konkurrera? Detta är några av huvudfrågorna.

I kapitel 9 presenteras slutligen resultaten av en statistisk undersökning av tillväxtnönstret i svenska multinationella företag. Datamaterialet är hämtat från de undersökningar om de svenska företagens investeringar i utlandet som tidigare publicerats av IUI (Swedenborg, 1973 och 1979) men används här till analys av tids-serier för enskilda företag.

LITTERATUR

- Carlsson, B m fl, 1979, Teknik och industristruktur - 70-talets ekonomiska kris i historisk belysning, IUI, IVA, Stockholm.
- Eliasson, G m fl, 1979, Att välja 80-tal. IUI:s långtidsbedömning 1979, IUI, Stockholm.
- Johansson, Ö, 1967, The Gross Domestic Product of Sweden and Its Composition 1861-1955, Stockholm Economic Studies, New Series VIII, Stockholm.
- Swedenborg, B, 1973, Den svenska industrins investeringar i utlandet 1965-1970, IUI, Stockholm;
- Swedenborg, B, 1979, The Multinational Operations of Swedish Firms. An Analysis of Determinants and Effects, IUI, Stockholm.